

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО**

Ірина Кривонос
Світлана Шевченко

**Латинська мова:
навчально-методичний посібник**

Мелітополь
2021

УДК 811.124 (075)

Л 27

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради факультета
Агротехнологій та екології
Таврійського державного агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного
як навчально-методичний посібник для здобувачів ступеня вищої
освіти*

*«Бакалавр» зі спеціальностей 201 «Агрономія», 203 «Садівництво та
виноградарство» у закладах вищої освіти III – IV рівня акредитації
(протокол № від 2021 року).*

Рецензенти:

Пюрко О.Є. – к. біол. наук, доцент кафедри «Ботаніка та садово-паркове господарство» Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького

Колесніков М.О. – к. с.-г. наук, завідувач кафедри «Плодоовочевництво, виноградарство та біохімія» Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

Латинська мова: навчально-методичний посібник/ І.А. Кривонос, С.П. Шевченко. – Мелітополь: ФО-П Однорог Т.В., 2021. – 194 с.

ISBN

Навчально-методичний посібник призначено для вивчення курсу «Латинська мова» здобувачами вищої освіти зі спеціальностей 201 «Агрономія», 203 «Садівництво та виноградарство» галузі знань 20 «Аграрні науки та продовольство». Метою посібника є ознайомлення здобувачів з основами латинської мови, допомогти набути практичних умінь та навичок використання латиномовної термінології агробіологічної спрямованості у навчальній, науковій та виробничій діяльності. Рекомендовано здобувачам закладів вищої освіти агробіологічного профілю, особам, що прагнуть вивчити ботанічну термінологію самостійно, та для всіх зацікавлених.

ISBN

УДК 811.124 (075)

© І. А. Кривонос, С.П. Шевченко, 2021

ПЕРЕДМОВА

Навчально-методичний посібник «Латинська мова» призначено для здобувачів закладів вищої освіти зі спеціальностей 201 «Агрономія», 203 «Садівництво та виноградарство» галузі знань 20 «Аграрні науки та продовольство».

Мета посібника – ознайомити здобувачів з основами латинської мови, допомогти набутти практичних умінь та навичок використання фахової латиномовної термінології у навчальній, науковій та виробничій діяльності. Оволодіння основами латинської мови надасть здобувачам можливість правильно читати, писати і перекладати латинські терміни з ботаніки, фітопатології та зоології, допоможе свідомо сприймати й опановувати біологічну номенклатуру. Навчання термінологічної латини означає також створення передумов для усвідомленого засвоєння терміноелементів греко-латинського походження, що увійшли у відповідну субмову біології.

Посібник має чітку структуру: основний курс та додатки. Основний курс складається з п'яти розділів, кожний з яких містить теоретичну частину, яка включає граматичні і термінологічні теми, питання для самоперевірки та вправи на закріплення та систематизацію опанованого матеріалу. Додатки містять матеріал для розширення загального світогляду та самостійного ознайомлення з деякими культурними та історичними пам'ятками деяких відомих Римських діячів.

Розділ I «Фонетика» містить теоретичний матеріал та систему вправ, спрямованих на формування орфоепічних, орфографічних умінь і навичок, необхідних для читання та написання латинських слів: латинський алфавіт, правила вимови голосних, приголосних і буквосполучень, правила складоподілу та постановки наголосу в латинських словах.

Розділ II «Морфологія» включає граматичний матеріал, необхідний для оволодіння конструюванням, аналізом та формоутворенням біологічних термінів. Оскільки основу біологічної термінології та номенклатури становлять іменники і прикметники, найбільшу увагу приділено вивченню саме цих частин мови.

У кінці розділу є вправи на повторення опанованого граматичного матеріалу, тексти для відпрацювання навичок читання та лексичний мінімум для розширення фахового словникового запасу латинських дефініцій біологічної спрямованості.

Розділ III «Біологічна термінологія та номенклатура» звертає увагу здобувачів на структуру біномінальних, уніномінальних та складних назв рослин і тварин, знайомить з історією становлення біологічної термінології

та номенклатури, надає загальні відомості про таксономічні категорії, містить правила позначення назв гібридів та культурних рослин, пояснює інформативний зміст латинських біологічних номенклатурних найменувань, надає поняття тавтономії, яка характерна для зоологічної термінології.

Розділ IV «Видатні ботаніки. Біологічні наукові назви» містить довідкову інформацію про всесвітньо відомих ботаніків, у розділі наведено етимологічні відомості щодо походження наукових латинських назв рослин, а також словник-довідник представників флори і фауни Таврії України, ознайомлення з науковими назвами яких спрощує запам'ятовування номенклатурних найменувань, робить його більш свідомим, і, відповідно, легшим.

Розділ V «Латинські скорочення. Транслітерація» включає інформацію щодо латинської транслітерації власних прізвищ та імен, таблицю відмінкових закінчень латинських іменників, тлумачення латинських скорочень в сучасних мовах.

У додатках до основного курсу посібника розміщено історико-культурологічні матеріали, які будуть у пригоді під час вивчення латинської мови для будь-яких цілей.

Посібник буде корисним не лише здобувачам ЗВО агробіологічного профілю, а також для осіб, що прагнуть вивчати термінологічну латину самостійно.

ЗМІСТ

Передмова	
Розділ I «Фонетика»	3
§ 1. Коротка історія латинської мови	7
§ 2. Латинський алфавіт	9
§ 3. Правила вимови голосних та дифтонгів	11
§ 4. Правила вимови приголосних	12
§ 5. Правила вимови буквосполучень	14
Вправи	16
§ 6. Довгі та короткі склади	25
§ 7. Визначення довготи відкритого другого складу від кінця слова у ботанічних термінах	27
§ 8. Наголос	29
Вправи	31
Розділ II «Морфологія»	
§ 9. Частини мови	37
§ 10. Іменник. Граматичні категорії іменників	37
§ 11. Відміни іменників	39
§ 12. Словникова форма іменників	40
§ 13. Основа іменника	41
Вправи	43
§ 14. Прикметник.	46
§ 15. Граматичні категорії прикметників	48
Вправи	51
§ 16. Числівник. Кількісні та порядкові числівники	53
Вправи	56
Вправи на повторення вивченого матеріалу	57
Тексти для читання та перекладу	64
Лексичний мінімум	66

Розділ III «Біологічна термінологія та номенклатура»	
§ 17. Історія становлення біологічної термінології та номенклатури	68
§ 18. Загальні відомості про таксонімічні категорії	71
§ 19. Біномінальні назви	72
Вправи	77
§ 20. Латинські назви гібридів та культурних рослин	79
Вправи	82
§ 21. Інформативний зміст латинських назв рослин і тварин	83
§ 22. Утворення видових епітетів рослин і тварин від географічних назв	84
Вправи	86
§ 23. Префіксація	89
Вправи	91
§ 24. Тавтоніми	92
§ 25. Уніномінальні назви	92
§ 26. Уніномінальні назви рослин	95
§ 27. Уніномінальні назви тварин	97
Вправи	100
Розділ IV «Видатні ботаніки. Біологічні наукові назви»	
Видатні ботаніки	103
Етимологічний довідник	107
Походження латинських наукових назв	132
Флора і фауна Таврії України	152
Словник-довідник	
Розділ V «Латинські скорочення. Транслітерація»	
Транслітерація українських букв латинським алфавітом	168
Цифри	169
Зведена таблиця відмінкових закінчень латинських іменників	170
Латинські скорочення в сучасних мовах	171
Додатки	174
Латинські прислів'я, сентенції та афоризми	
<i>Я - людина, і ніщо людське мені не чуже</i>	
<i>Про всі речі, доступні пізнанню, і про деякі інші</i>	
<i>Життя коротке, наука простора</i>	
Студентський гімн "GAUDEAMUS"	179
Вірші латинською мовою	181
Римська міфологія	182
Римські видатні діячі	192
ЛІТЕРАТУРА	194

РОЗДІЛ I «ФОНЕТИКА»

§ 1. КОРОТКА ІСТОРІЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

I. Прочитайте коротку історію латинської мови та з'ясуйте етапи її розвитку та становлення. Прочитайте вислів Цицерона та поясніть як Ви його розумієте.

Non tam praeclarum est scire Latine, quam turpe nescire.

Не так похвально знати латину, як ганебно її не знати.
Цицерон

Латинська мова (lingua Latīna) – одна з найдавніших мов індоєвропейської сім'ї, що належить до групи італійських мов. Це мова одного із стародавніх племен, які заселяли Апеннінський півострів приблизно три тисячі років тому. Назва цього племені – латини (Latīni), область поширення – Лацій (Latium) у нижній течії ріки Тібру. Столицею цієї області у 754–753 рр. до н.е. стало місто Рим (Roma), побудоване на семи горбах (Septimontium). Пізніше йому дали назву «Вічне місто» – Urbs aeterna. Спочатку латинською мовою говорило невелике плем'я латинів, проте в результаті військових, політичних та економічних успіхів Стародавнього Риму латинська мова поширюється по всій Італії, а, починаючи з II ст. до н.е., виходить за її межі. У I ст. н.е. Рим став столицею наймогутнішої держави стародавнього світу – Римської імперії, до складу якої входили сучасні Франція, Іспанія, Португалія, Швейцарія, деякі частини Німеччини, Південної Англії, Югославії, Хорватії, Болгарії, Румунії, Угорщини, Чехії, Словаччини, Греції, Туреччини, Лівану, Сирії, Лівії, Тунісу, Алжиру та ін.

Латинська мова звучала майже в усіх країнах Західної Європи, Північної Африки і Західної Азії. У період існування Римської імперії латинська мова була офіційною державною мовою, мовою управління, війська, юриспруденції, торгівлі, школи, науки, літератури.

В історії розвитку латинської мови розрізняють декілька періодів. Архаїчний період починається з VII ст. до н. е. і триває до II ст. до н. е. Найдавніші писемні пам'ятки латинської мови, що збереглися до нашого часу, датуються приблизно VII ст. до н. е., а найдавніші літературні пам'ятки, відомі нам, - серединою III століття до н. е.

На зміну архаїчному періоду приходить доба класичної, або “золотої” латини. У цей період відбувається становлення літературної латинської мови,

яка характеризувалася багатим лексичним фондом, досконалістю граматики та синтаксису, розмаїттям жанрів та стилістичних засобів. Латинська літературна мова сягає довершеності у творах видатних письменників, поетів, ораторів та політичних діячів того часу: Лукреція, Катулла, Вергілія, Горація, Овідія, Цицерона, Цезаря, Катона та ін.

У I ст. н. е. розпочинається період післякласичної, або “срібної” латини, який триває до II ст. н. е. На добу “срібної” латини припадає творчість відомих римських поетів-сатириків Марціала та Ювенала, письменників Лівія, Петронія, Тацита. У цей період остаточно сформувалися норми латинської фонетики й граматики, усталилися правила орфографії. Але реальна мовна ситуація в Римській імперії була такою, що поруч із латинською літературною мовою існувала розмовна народна мова, так звана “вulgарна латина”. Ця тенденція значно посилюється у період пізньої латини (III – V ст.н.е.). Розмовна латинська мова зазнавала все більшого впливу місцевих діалектів підкорених племен і народів. У результаті такої асиміляції поступово сформувалися нові європейські національні мови, які сьогодні ми відносимо до групи романських (букв. “римських”) мов: італійська, французька, іспанська, португальська, румунська, молдавська та деякі інші.

Після падіння Римської імперії починається період середньовічної латини (VI – XIII ст.), яка стає у країнах Європи мовою католицької церкви, школи, судочинства та дипломатії.

В історії Європи XV – XVI століття відомі як доба Ренесансу, або Відродження. В цю епоху гуманісти знову звернулися до латинської мови: латина ніби також переживала своє відродження, але зовсім на новому рівні. Нова латина поступово перетворювалася на міжнародну мову науки. Нею писали твори Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Еразм Роттердамський та ін.

І цей статус міжнародної мови науки остаточно закріплюється за латиною у Новий час (XVII – XVIII ст.) Латина стала мовою, яка об’єднувала вчених усієї Європи: нею листувалися науковці різних країн, проводилися диспути і захисти дисертацій, видавалися наукові праці. Латинською мовою писали свої твори найвидатніші вчені того часу: І. Ньютон, Р. Декарт, Б. Спіноза, К. Лінней, М. Ломоносов. Латиною велось викладання в усіх університетах Європи.

Як міжнародна мова науки латина не втратила свого значення й до сьогодні. Вона залишається єдиною професійною мовою ботаніків, зоологів, медиків та юристів усього світу.

В інтернаціональному словниковому фонді багатьох мов світу значне місце посідають латинізми. Найбільше їх, звичайно, в мовах романських: у

французькій – 80-90%, в італійській – 70-80%. З германських мов найбільше їх в англійській – до 75%. Багато слів латинського походження є і в українській мові: *університет, факультет, ректор, декан, студент, лабораторія, аудиторія* та ін.

У мови багатьох народів світу увійшли також латинські прислів'я, сентенції та афоризми, які давно стали крилатими висловами і часто зустрічаються у художній, науковій та публіцистичній літературі. Наприклад: *terra incognita* – невідома земля, *alma mater* – мати-годувальниця (традиційна образна назва навчальних закладів), *tabula rasa* – чиста дошка, *persona grata* – бажана особа, *repetitio est mater studiorum* – повторення – мати навчання та ін.

§ 2. ЛАТИНСЬКИЙ АЛФАВІТ

II. Назвіть букви латинського алфавіту та порівняйте їх з алфавітом іноземної мови, яку Ви вивчаєте. Прочитайте приклади, звертаючи увагу на українську транскрипцію.

У сучасній біологічній термінології використовуються ново латинський алфавіт, що складається з 25 букв.

Буква	Назва	Вимова	Приклад	Українська транскрипція	Переклад
A a	а	[а]	árbor	[áрбор]	дерево
B b	бе	[б]	béta	[бéта]	буряк
C c	це	[к], [ц]	cúcumis citrúllus	[кúкуміс] [цітрúллюс]	огірок кавун
D d	де	[д]	dúrus	[дúрус]	твердий
E e	е	[е]	esculéntus	[ескулéнтус]	їстівний
F f	еф	[ф]	fába	[фáба]	біб
G g	га	[г]	grámen	[грáмен]	злак
H h	га	[г]	hérba	[гéрба]	трава
I i	і	[і]	inséctum	[інсéктум]	комаха
J j	йота	[й]	majális	[майáліс]	травневий
K k	ка	[к]	kálium	[каліум]	калій
L l	ел	[ль]	línum	[лі́нум]	льон
M m	ем	[м]	málus	[мáлюс]	яблуня
N n	ен	[н]	níger	[ні́гер]	чорний
O o	о	[о]	ólus	[о́люс]	овоч
P p	пе	[п]	pánicum	[па́нікум]	просо
Q q	ку	[к]	quércus	[квéркус]	дуб
R r	ер	[р]	rúber	[ру́бер]	червоний
S s	ес	[с], [з]	satívus písum	[сатíвус] [пі́зум]	посівний горох
T t	те	[т]	tríticum	[трі́тікум]	пшениця

U u	у	[y]	úlmus	[у́льмус]	в'яз
V v	ве	[в]	vítis	[ві́тіс]	виноград
X x	ікс	[кс], [кз]	rúmex exémplar	[ру́мекс] [екзéмпляр]	щавель зразок
Y y	іпсилон	[i]	glycíne	[глі́ціне]	соя
Z z	зета	[з], [ц]	zéa zíncum	[zéa] [ці́нкум]	кукурудза цинк

У класичному латинському алфавіті не було букви **J j** (йота): її ввели лише в XVI ст. для позначення нескладового **i**. Не було в латинському алфавіті і букви **W w** (дубль-ве), але в біологічній номенклатурі вона вживається при написанні власних назв, запозичених з європейських мов: *Avena wiestii* – Вівсюг Вієста.

III. ПИТАННЯ ДО САМОКОНТРОЛЮ

1. До якої групи мов належить латинська мова?
2. Які періоди розвитку латинської мови Вам відомі? Назвіть їх.
3. Який статус закріпився за латинською мовою в наш час? В якій сфері діяльності латина є необхідною?
4. Скільки букв в латинському алфавіті? Назвіть голосні та приголосні.